

Camp d'Aprenentatge de la
ciutat de Tarragona

ROMA
EN
MINIATURA

TÀRRACO

Departament d'Educació

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

Complex Educatiu de Tarragona

Autovia Salou s/n

43006 Tarragona

Primera edició: febrer 2009.

Autora: Conxita Collelmir Vives.

Col·labora: Núria Montardit Bofarull

Marta Segura Pont

Jordi Tortosa Giménez

M. Joana Virgili Gasol

Edita: CdA de la ciutat de Tarragona

MATERIAL DE L'ALUMNE/A

Nom de l'alumne/a .....

Centre..... **Nivell** .....

PAUTES DE TREBALL

L'objectiu d'aquest treball és fer veure a l'alumnat que la nostra cultura arrenca en gran part del món grecollatí, fer-li prendre consciència de la gran varietat de fets culturals quotidians d'arrel clàssica, i proporcionar-li eines per descobrir l'origen d'altres fets i manifestacions culturals.

Per treballar amb més comoditat el conjunt de les maquetes exposades, hem subdividit el conjunt en cinc grans temes:

- 1. Tàrraco.**
- 2. Ciutats i necròpolis.**
- 3. Els habitatges.**
- 4. Els espectacles públics.**
- 5. les vil·les.**

El professorat procedirà a formar, amb els alumnes de la classe, cinc grups. Cadascun d'ells treballarà un tema o més d'un, segons el temps que es disposi, dels interessos del professorat i/o el nivell d'aprofundiment que es vulgui aconseguir.

Els alumnes que formen els subgrups treballaran autònomament per parelles i resoldran les qüestions plantejades a les fitxes que se'ls donaran. Totes elles presenten la mateixa estructura:

- Una fotografia de la maqueta objecte d'estudi que ens permetrà cercar-la a la sala i observar-la amb deteniment.
- Una informació que s'ha de llegir amb molta atenció.
- La proposta d'unes activitats i unes qüestions.

Una vegada els diferents grups hagin acabat el seu treball el presentaran, oralment i en la mateixa sala, en forma d'una acurada i detallada explicació a la resta dels seus companys/es. Tanmateix, resoldran els dubtes que els presentin els seus col·legues.

TÀRRACO (1)

La zona de culte. Els germans Escipions a finals del segle III aC i durant la segona guerra Púnica, van considerar aquest territori com un lloc estratègicament ideal per establir-hi un *praesidium* militar que actuaria com a base principal de campanyes militars i d'operacions de conquesta i d'annexió del territori hispànic. El van situar a la part més alta amb un recinte emmurallat per garantir-ne la protecció. Tàrraco rebé de Juli Cèsar la categoria de colònia (45 a.C.), i Octavi August li atorgà el títol de capital de la província imperial Tarraconense i la denominà oficialment *Colonia Iulia Vrbs Triumphalis Tarraco* (26-25 a.C.).

Urbanísticament la ciutat de Tàrraco es va adaptar a la topografia i es va construir sobre tres terrasses esglaonades. La primera, dedicada al recinte de culte, tenia forma rectangular i en tres dels costats estava envoltada per un pòrtic, el fris del qual estava adornat amb *clipei* o medallons amb representacions de Júpiter Ammó. Integrat parcialment en el pòrtic superior, en disposició axial hi fou bastit un temple octastil dedicat al culte imperial. Coneixem alguns elements arquitectònics d'aquest edifici: restes d'un mur de la *cella*, fragments del fris amb decoració de garlandes i bucranis i diversos elements utilitzats en els sacrificis...

ACTIVITATS

a) Observa la maqueta que reproduceix la ciutat de Tàrraco i respon:

1. Quina forma tenia el recinte de culte? En quina terrassa estava ubicat?
- 3.- On es troben els *clipei* dedicats a Júpiter Ammó?
- 4.- Sabries explicar que és un temple octàstil?
- 5.- Dibuixa el pòrtic amb les finestres del mur exterior.

TÀRRACO (2)

La segona terrassa, anomenada **Plaça de la Representació**, aproximadament, duplicava en grandària l'anterior, estava reservada al fòrum provincial, destinat a edificis d'administració i de govern de tota la província. Era un fòrum molt gran, envoltat per un pòrtic de dos pisos en tres dels seus costats, mentre que el quart servia com a mur de contenció del circ. El centre de la plaça era una zona enjardinada, on es trobaven estàtues dedicades a l'elit imperial. Als angles meridionals de la gran plaça del fòrum hi havia dues torres o caixes d'escala que facilitaven l'accés als diferents nivells del conjunt. Restes d'aquests dos edificis es conserven en les anomenades torre de l'Audiència i torre del Pretori. A la façana occidental de la torre del Pretori es poden apreciar restes del fòrum (diverses pilastres dòriques i part del mur del pòrtic inferior).

ACTIVITATS

a) Observa a la maqueta que reproduïx la ciutat de Tàrraco la segona terrassa o Plaça de la Representació i respon:

1. Com era aquest fòrum i quina funció tenia?
2. Com era el pòrtic que envoltava el perímetre?
3. Com era el centre de la plaça i que hi havia?
4. Com es diuen i per què servien les dues torres situades als angles meridionals de la plaça?

TÀRRACO (3)

El circ. La seva situació al mig de la ciutat constitueix un cas excepcional en l'urbanisme romà. Les intervencions arqueològiques han deixat visibles alguns sectors del circ amb un excel·lent estat de conservació, ja que en molts casos aquestes estructures han estat reaprofitades i es troben immerses en edificis actuals. La ciutat actual respon, a grans trets, al projecte arquitectònic romà, com per exemple la forma allargada de la plaça de l'Ajuntament, que correspon, parcialment, a l'*harena* del circ. Entre les restes conservades cal destacar parts del podi (mur que separava l'*harena* dels seients i envoltava tota la pista), de la *cavea* o graderia, de les voltes que aguantaven l'estructura de la graderia, de l'escalinata que comunicava el *pulvinar* (tribuna per a les autoritats) amb la gran plaça del fòrum, i de la façana exterior que donava a la Via Augusta.

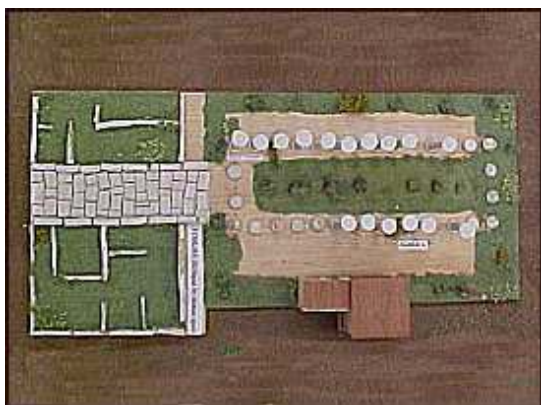
ACTIVITATS

a) Observa a la maqueta que reproduïx la ciutat de Tàrraco la tercera terrassa o el circ i respon:

1. Quin edifici ocupa la tercera terrassa?
2. Quina forma tenia?
3. Ha deixat pervivència en l'urbanisme actual?
4. Quines restes de la seva estructura són visibles?
5. Què era el *pulvinar*?

TÀRRACO (4)

Però en aquest sector cal destacar **el fòrum de la colònia** o de la ciutat, centre religiós, jurídic, polític i comercial de la ciutat, del qual podem apreciar restes de columnes que segurament formaven part d'una basílica (edifici de planta rectangular de tres naus on s'impartia la justícia i es tractaven negocis), restes d'una cúria (on es reunia l'ordre dels decurions o senat local), d'unes *tabernae* o botigues, i d'un carrer enllosat, un *decumanus minor*, amb edificacions annexes a banda i banda.

ACTIVITATS

a) Observa a la maqueta que reproduïx la ciutat de Tàrraco el fòrum de la colònia i respon:

1. Per què Tàrraco tenia dos fòrums?
2. On està situat el fòrum de la colònia?
3. Quins edificis hi havia?
4. Quines funcions s'hi realitzaven?

TÀRRACO (5)

Les muralles. Tenim constància d'una primera muralla relativament baixa, proveïda de torres i composta per un parament megalític alt sobre el qual s'alçarien els merlets i les torres quadrades bastides amb carreus. Es pot apreciar un relleu que representa la deessa Minerva en una de les tres torres conservades. En un segon moment (II a.C.) la muralla va ser reformada i el recinte es va ampliar amb panys rectilinis sense auxili de torres. Aquesta era una muralla més sòlida i alta, i estava constituïda per un sòcol inferior de grans blocs de pedra i una part superior de carreus encoixinats; en alguns d'aquests encara es poden apreciar marques pertanyents a l'alfabet iber, fetes pels picapedrers indígenes. Es conserva una única i magnífica porta tardorepublicana situada al costat de la Torre de Minerva i set portes o portelles per les quals només es podia passar a peu.

ACTIVITATS

a) Observa a la maqueta que reproduïx la ciutat de Tàrraco les muralles i respon:

1. Dibuixa el perímetre de la muralla i de les tres torres.
2. Saps quin nom rep cadascuna?
3. Què representa el relleu esculpit en una d'aquestes torres?
4. Quins eren els edificis extramurs?
5. Quins d'aquests hi ha representats en la maqueta?
6. Per on passava la Via Augusta?

TÀRRACO (6)

El port. Tàrraco tenia un port molt ben situat en relació amb les rutes marítimes d'Itàlia. Plini ens confirma que el trajecte marítim entre Òstia i Tàrraco només durava tres dies. La petita platja al costat del riu Francolí, encara que amb condicions suficients pel desembarcament de naus de guerra i vaixells de càrrega, es va anar convertint en un gran port amb drassanes, magatzems... Els nombrosos

marbres, vaixella i ceràmica importada, són mostra del volum de tràfic marítim en època imperial, encara que no s'han conservat restes d'aquesta estructura portuària.

ACTIVITATS

a) Observa, a la maqueta que reproduceix la ciutat de Tàrraco, el port i respon:

1. Segons Plini, quant durava el viatge marítim d'Òstia a Tàrraco?
2. On estava emplaçat el port, respecte a la ciutat i al riu?
3. Quines mercaderies s'importaven?
4. S'han conservat estructures portuàries de l'època romana?

Camp d'Aprenentatge de la
ciutat de Tarragona

ROMA
EN
MINIATURA

CIUTATS
I
NECRÒPOLIS

Departament d'Educació

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

Complex Educatiu de Tarragona

Autovia Salou s/n

43006 Tarragona

Primera edició: febrer 2009.

Autora: Conxita Collelmir Vives.

Col·labora: Núria Montardit Bofarull

Marta Segura Pont

Jordi Tortosa Giménez

M. Joana Virgili Gasol

Edita: CdA de la ciutat de Tarragona

MATERIAL DE L'ALUMNE/A

Nom de l'alumne/a .....

Centre..... **Nivell** .....

PAUTES DE TREBALL

L'objectiu d'aquest treball és fer veure a l'alumnat que la nostra cultura arrenca en gran part del món grecollatí, fer-li prendre consciència de la gran varietat de fets culturals quotidians d'arrel clàssica, i proporcionar-li eines per descobrir l'origen d'altres fets i manifestacions culturals.

Per treballar amb més comoditat el conjunt de les maquetes exposades, hem subdividit el conjunt en cinc grans temes:

- 1. Tàrraco.**
- 2. Ciutats i necròpolis.**
- 3. Els habitatges.**
- 4. Els espectacles públics.**
- 5. les vil·les.**

El professorat procedirà a formar, amb els alumnes de la classe, cinc grups. Cadascun d'ells treballarà un tema o més d'un, segons el temps que es disposi, dels interessos del professorat i/o el nivell d'aprofundiment que es vulgui aconseguir.

Els alumnes que formen els subgrups treballaran autònomament per parelles i resoldran les qüestions plantejades a les fitxes que se'ls donaran. Totes elles presenten la mateixa estructura:

- Una fotografia de la maqueta objecte d'estudi que ens permetrà cercar-la a la sala i observar-la amb deteniment.
- Una informació que s'ha de llegir amb molta atenció.
- La proposta d'unes activitats i unes qüestions.

Una vegada els diferents grups hagin acabat el seu treball el presentaran, oralment i en la mateixa sala, en forma d'una acurada i detallada explicació a la resta dels seus companys/es. Tanmateix, resoldran els dubtes que els presentin els seus col·legues.

EMPÚRIES

Segons Tit Livi, els foceus (grecs de l'Àsia Menor) varen arribar navegant a les costes mediterrànies occidentals buscant noves terres on poder instal·lar-se i establir contactes comercials amb els indígenes del país (ibers indicets).

Després de creuar el Cap de Creus, arriben al Golf de Roses i al port natural

d'Empúries, llocs privilegiats per aturar-se.

Cap a la fi del segle VII a.C., aquests grecs van establir un mercat en un illot a la desembocadura del riu Fluvià. L'assentament, anomenat *Paleòpolis* (ciutat antiga), els resultà petit i N'erigiren un nou més ampli en terra ferma, anomenat *Neòpolis* (ciutat nova).

L'any 218 aC, els romans comandats per Gneu Escipió arribaren a Empòrion per instal·lar un *praesidium* (un campament militar) a la banda oest de la ciutat, i així poder tallar les comunicacions als exèrcits cartaginesos que avançaven ja cap a Itàlia. Amb el pas del temps, el primitiu campament militar romà es convertí en un municipi romà, anomenat *Emporiae*, conjunt habitat pels tres pobles (els indicets ibèrics, els grecs i els romans).

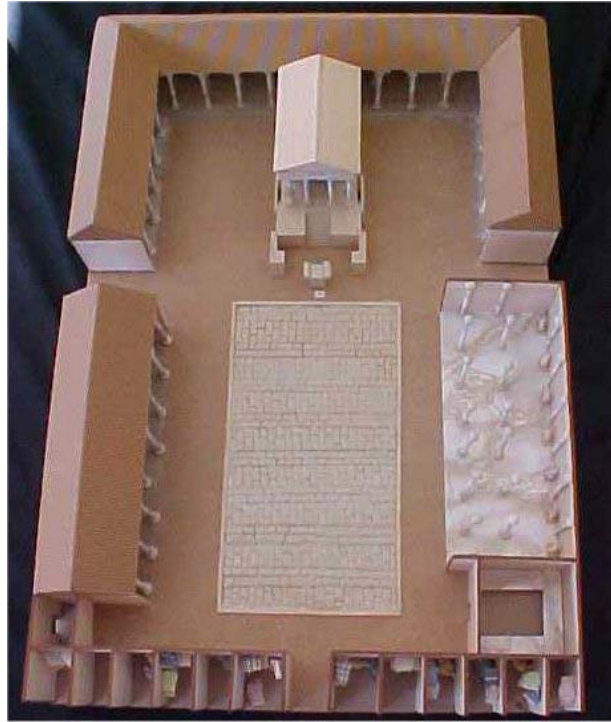
ACTIVITATS

1. D'on procedien els grecs que varen fundar Empúries?
2. Amb quina finalitat els grecs fundaven les ciutats?
3. Quan arriben els romans a Empúries?
4. Què instal·len els romans quan arriben a Empúries?
5. Amb el pas del temps en què es convertí el campament militar?
6. Quins pobles habitaven a Empúries?

EMPÚRIES (2)

L'urbanisme de la ciutat romana obeeix al traçat ortogonal i regular de l'antic campament militar. A l'encreuament dels dos carrers principals es trobava el fòrum. Era una plaça pavimentada i porticada. A la banda nord se situava el temple Capitolí. Era la construcció més emblemàtica de la ciutat i estava enfront de l'entrada principal.

Estava construït sobre un *podium* amb escalinates a la façana principal. El seu interior estava dividit en tres parts: el pòrtic, la cel·la o habitació central, on devia haver-hi les imatges de les divinitats (Júpiter, Juno i Minerva), i una petita estança posterior que podia servir de magatzem.

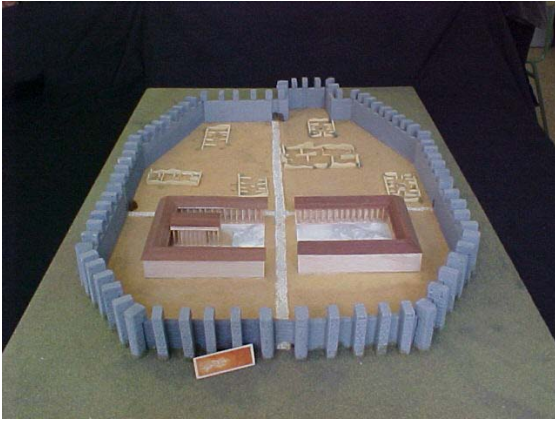
A la banda est se situaven els edificis administratius: la basílica on s'impartia justícia, que era un edifici allargat, normalment dividit en tres naus per filades de columnes, amb un absis circular en un extrem, i la *curia* on es decidia la política municipal. Aquesta solia ser una sala rectangular amb seients adossats a les parets, on es reunia l'*ordo decurionum*, o senat municipal.

Tancaven el fòrum per la seva banda sud les *tabernae*. Eren botigues senzilles, amb un taulell, darrera del qual s'emmagatzemaven els productes per vendre; per exemple, l'oli i el vi, que es guardaven en grans recipients enterrats a terra.

ACTIVITATS

- 1) Observa les maquetes que representen els temples de *Barcino*, *Tàrraco*, *Ausa*, *Emporiae* i respon les següents preguntes.
  - a) Quantes columnes tenen a la façana del davant? i a la del darrera? Classifica'ls segons l'ordre al qual pertanyen (dòric, jònic, corinti) i digues si són tetràstils, pentàstils, hexàstils, heptàstils o octàstils.
  - b) On era col·locada l'estàtua de la divinitat a la qual estava dedicat el temple?
  - c) A quines divinitats estava dedicat el temple Capitolí d'Empúries? Per a què servia l'ara o altar que hi ha al davant del temple?

BÀRCINO

La fundació de Bàrcino respongué a la reestructuració del nord i nord-est de la península, segons la planificació d'Agripa i d'August, un cop acabades les guerres càntabres (19 a.C.). Una ciutat destinada a unir i a controlar un territori (*ager*) no massa extens, però ric en productes diversos (vi, cereals, minerals i productes del mar...). Bàrcino controlava l'artèria fluvial i el port del Llobregat, aquest segurament amb un tràfic intens.

Segurament que els primers ciutadans de Bàrcino eren soldats veterans als quals havia estat concedit l'assentament en aquest lloc com a compensació d'haver participat en les guerres càntabres. Tenien la missió de propagar l'organització i la cultura de Roma.

L'urbanisme d'aquesta petita ciutat (10 ha) era molt regular, amb un traçat ortogonal dels seus carrers, articulat al voltant del fòrum o plaça pública, que era presidida pel temple d'August. Al fòrum, centre de la vida política, religiosa, econòmica i administrativa de la ciutat, hi havia d'haver altres edificis públics, com ara la cúria, la basílica, etc., però no en tenim constància. Al fòrum conflüen les dues vies principals, el *cardo maximus* i el *decumanus maximus*, situades l'una sota l'altra. La ciutat era proveïda segurament des de l'etapa inicial per dos aqüeductes, l'un procedia de les mines de Collserola i l'altre del riu Besòs des de l'altura de Montcada. La ciutat de Bàrcino, des de la seva fundació, va ser envoltada per una muralla encara aquesta era de caire monumental i útil per delimitar el territori, Era molt alta i tenia 78 torres, i quatre portes que coincidien amb els accessos als dos carrers principals.

ACTIVITATS

1. Quina forma tenia el perímetre de la ciutat romana de Bàrcino? Dibuixa'l. Com era l'estructura urbana interna? Dibuixa la xarxa de carrers que la configuraven.
2. Observa la maqueta que reproduïx la ciutat de Bàrcino i identifica'n les portes: *Porta principalis dextra*, *porta principalis sinistra*, *porta decumana* i *porta praetoria*.
3. On està situat el fòrum? Quins són els edificis que normalment es poden trobar en un fòrum? Quin d'ells està representat a la maqueta de Bàrcino? Descriu-lo.
4. Observa les muralles de la mateixa maqueta i respon les següents qüestions: Per què creus que es tracta d'una muralla defensiva? Quantes torres té?

EL TEMPLE DE BÀRCINO

El temple era l'edifici destinat a la celebració de les cerimònies religioses. Segons les normes de l'arquitecte romà Vitruvi, el temple se situava al punt més alt d'una ciutat, dins del fòrum, a l'encreuament de les dues vies principals, el *cardo* i el *decumanus maximus*.

Normalment al fòrum d'una ciutat romana hi havia el temple més important, dedicat a la Tríada Capitolina (com en el cas d'Empúries) o, durant l'imperi, al culte de l'emperador (com a Bàrcino i Tàrraco).

Els temples romans, a diferència dels nostres, només servien per guardar l'estàtua de la divinitat; els fidels es quedaven fora, a una explanada que hi havia davant del temple, i feien els sacrificis en una ara o altar.

El temple romà, a imitació dels etruscs, estava construït sobre un podi amb una escalinata a la façana principal que donava a un pòrtic, des del qual s'entrava a la *cella* o habitació principal, on es custodiava la imatge del déu al qual estava dedicat el temple.

A Catalunya tenim testimonis d'alguns temples: Bàrcino, Tàrraco, Empúries i Vic. El temple de Bàrcino, edifici emblemàtic situat a la part més alta de la ciutat, era de planta rectangular, hexàstil i perípter.

ACTIVITATS

a) Observa la maqueta del temple de Bàrcino i contesta:

1. Quina funció tenia el *podium*?
2. Què vol dir que un temple és hexàstil i perípter?
3. Què era la *cella*?
4. Què guardaven els temples romans?
5. Quin indret ocupaven els fidels?
6. On es realitzaven els sacrificis?
7. Observa la maqueta del temple de Bàrcino i dibuixa la seva planta

LES NECRÒPOLIS

Els romans practicaven dos tipus d'enterrament: la incineració i la inhumació; generalment la gent pobra s'inhumava i la rica s'incinerava. Al segle II dC es generalitza la inhumació.

Les tombes més luxoses tenien forma de casa, de temple o de torre, i les més modestes eren les fosses comunes, les individuals i els columbaris (edificis amb nínxols que semblaven nius d'un colomar).

Les necròpolis (*necro* [mort] i *polis* [ciutat]) estaven situats fora del recinte emmurallat i les tombes es col·locaven al llarg dels camins que conduïen a les ciutats. Localitzem tombes del tipus *cupa* (un bloc de pedra de forma arrodonida, sobre una base horitzontal rectangular), construccions en *tegulae* (grans teules planes amb dues vores alçades unides per teules acanalades anomenades *imbrices*), àmfores, especialment emprades per a cadàvers d'infants, sarcòfags paleocristians anomenats estrigil·lats perquè tenen *strigilla* (solcs ondulats que es dibuixaven en tota la superfície del sarcòfag).

De vegades, a la part exterior, hi havia un forat, que comunicava amb l'interior, a través del qual s'hi tiraven ofrenes.

ACTIVITATS

1. Com eren les tombes luxoses?
2. Què significa necròpolis?
3. Quin element característic tenen els sarcòfags paleocristians?
4. En quin tipus de tombes es solien enterrar als infants?
5. Defineix els següents tipus de tombes:
  - a. *Cupa*
  - b. *Tegulae*
  - c. *Sarcòfag*

LA TORRE DELS ESCIPIONS

Situada a uns 4 quilòmetres de la ciutat de Tàrraco i a la vora de la Via Augusta, trobem una tomba de tipus mausoleu, la Torre dels Escipions, datada el primer terç del s. I dC. És un monument funerari del tipus turriforme de planta quadrada, format per tres cossos superposats; en el cos central exhibeix la doble representació escultòrica d'una divinitat, l'Atis frigi, vinculat al culte funerari, i en el cos superior molt degradat es conserven restes de dues figures, segurament retrats dels personatges enterrats en aquesta tomba luxosa. L'altura màxima és d'uns 9,18 m. Malgrat el seu deteriorament encara segueix fent la funció per la qual va ser creada: evocar el record d'un difunt. La Torre dels Escipions ha estat considerat com

el millor exemple conservat entre tots els de forma de torre-mausoleu de les terres hispàniques.

ACTIVITATS

1. Assenyala els pedestals que fan de suport a les figures
2. Quantes representacions del déu Atis podem veure a la torre?
3. Dibuixa la planta
4. Quants cossos té la torre?
5. Està acabada o s'ha trencat amb el pas dels anys?
6. Què separa els cossos de la torre?
7. Quina és l'altura màxima?
8. Podem dir que el o els personatges enterrats en aquesta torre eren rics?
9. Prop de quin camí es trobava emplaçada la torre?
10. Fes un esforç d'imaginació i intenta acabar la Torre per la seva part superior.

Camp d'Aprenentatge de la
ciutat de Tarragona

ROMA
EN
MINIATURA

ELS HABITATGES

Departament d'Educació

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

Complex Educatiu de Tarragona

Autovia Salou s/n

43006 Tarragona

Primera edició: febrer 2009.

Autora: Conxita Collelmir Vives.

Col·labora: Núria Montardit Bofarull

Marta Segura Pont

Jordi Tortosa Giménez

M. Joana Virgili Gasol

Edita: CdA de la ciutat de Tarragona

MATERIAL DE L'ALUMNE/A

Nom de l'alumne/a .....

Centre..... **Nivell** .....

PAUTES DE TREBALL

L'objectiu d'aquest treball és fer veure a l'alumnat que la nostra cultura arrenca en gran part del món grecollatí, fer-li prendre consciència de la gran varietat de fets culturals quotidians d'arrel clàssica, i proporcionar-li eines per descobrir l'origen d'altres fets i manifestacions culturals.

Per treballar amb més comoditat el conjunt de les maquetes exposades, hem subdividit el conjunt en cinc grans temes:

- 1. Tàrraco.**
- 2. Ciutats i necròpolis.**
- 3. Els habitatges.**
- 4. Els espectacles públics.**
- 5. les vil·les.**

El professorat procedirà a formar, amb els alumnes de la classe, cinc grups. Cadascun d'ells treballarà un tema o més d'un, segons el temps que es disposi, dels interessos del professorat i/o el nivell d'aprofundiment que es vulgui aconseguir.

Els alumnes que formen els subgrups treballaran autònomament per parelles i resoldran les qüestions plantejades a les fitxes que se'ls donaran. Totes elles presenten la mateixa estructura:

- Una fotografia de la maqueta objecte d'estudi que ens permetrà cercar-la a la sala i observar-la amb deteniment.
- Una informació que s'ha de llegir amb molta atenció.
- La proposta d'unes activitats i unes qüestions.

Una vegada els diferents grups hagin acabat el seu treball el presentaran, oralment i en la mateixa sala, en forma d'una acurada i detallada explicació a la resta dels seus companys/es. Tanmateix, resoldran els dubtes que els presentin els seus col·legues.

LA DOMUS ROMANA D'EMPÚRIES

Construïda a finals del segle I dC. o principis del II, estava articulada al voltant de l'*atrium*, al qual s'accedia des del carrer a través d'un passadís (*fauces*). Al mig, l'*impluvium* recollia l'aigua de pluja de les teulades, que s'inclinaven cap a l'interior. L'obertura del sostre era el *compluvium*. Les *cubicula* (habitacions) donaven a aquest atri central. El *tablinum* (despatx) solia ser davant del passadís de l'entrada. Les zones residencials solien estar pavimentades amb mosaics de tesselles bicolors. La decoració era generalment de motius geomètrics o florals. Comptaven amb un jardí envoltat d'un pòrtic, que s'anomenava peristil, amb algun seient en forma de semicercle o exedra. En aquesta part més recollida hi havia altres estances: habitacions, cuina i un menjador o *triclinium* perquè hi havia tres divans, on els romans es reclinaven per menjar al costat de la taula.

Hi trobem una porta de servei (*posticum*), que l'amo de la casa podia utilitzar quan no volia ser vist, altres habitacions reservades als amics (*andron*), una zona reservada a les dones (*gynaecoonitis*) i unes termes privades. Els fonaments i sòcols d'aquest tipus de cases eren de pedra lligada amb morter, les parets eren de tovot o tàpia d'argila. Per dissimular aquestes matèries més pobres i decorar la casa, es revestien les parets amb pintures murals de diversos colors que representaven escenes naturals, de cacera, d'elements arquitectònics...

ACTIVITATS

- Observa la reconstrucció de la *domus* romana d'Empúries, dibuixa la planta i diferencia les dues parts importants: la zona de l'atri i del peristil.
- Identifica les termes privades de la casa i escriu el nom de les tres cambres destinades al bany.
Tablinum, triclinium, peristylum, lavatrina
jardí envoltat per un pòrtic, menjador, despatx, lavabos
- Relaciona amb fletxes la part de la casa amb la seva funció:
Tablinum, triclinium, peristylum, lavatrina
jardí envoltat per un pòrtic, menjador, despatx, lavabos
- Quin tipus de paviment hi ha a les habitacions de la casa? Quina és la seva decoració?

ELS HABITATGES ROMANS: LES ÍNSULES

La majoria dels romans vivien en blocs de pisos de lloguer de quatre o cinc plantes d'alçada anomenats *insulae*. La fusta era el material més utilitzat en la seva construcció i, per tant, hi havia molt perill d'incendis. Eren pisos petits, freds, sense aigua corrent i molt sovint amb latrines comunitàries. Tenien finestres i balcons que donaven al carrer o a un pati interior. A la planta baixa d'aquestes ínsules solia haver-hi *tabernae* (botigues) o *termopolia* (bars amb un taulell de marbre on es servien begudes i menjar calent). Les millors restes d'aquest tipus d'habitatge es conserven a Òstia, l'antic port de Roma.

ACTIVITATS

a) Observa les maquetes que reproduïxen ínsules i contesta:

1. Què és una *insula*?
2. Com són les botigues que donen al carrer?
3. Quins productes venen?
4. Quin tipus de classe social hi viu?
5. Per què?
6. Reconeix una *insula* que pertany a una família benestant i descriu-la.
7. Quin ofici tenia el propietari?
8. Com ho saps?

ELS HABITATGES ROMANS: LES DOMUS

La casa romana típica (*domus*), copiada dels etruscs, era de forma rectangular. El seu aspecte exterior era bastant auster, de parets llises, sense finestres o amb molt poques, repartides irregularment. La casa normalment tenia una sola planta i s'organitzava entorn de l'*atrium*, que era un petit pati envoltat per un pòrtic al voltant del qual es disposaven habitacions: *cubicula* (dormitoris) o *alae* (sense ús específic). Al centre, una petita piscina (*impluvium*) recollia l'aigua de la pluja, que entrava a través d'una obertura central (*compluvium*) que hi havia al sostre de l'*atrium* per on entrava també la ventilació i la claror. S'accedia a l'*atrium* des de la porta principal del carrer per un passadís anomenat *fauces*. El *tablinum*, espai destinat a despatx i a sala per rebre visites, solia estar situat en front de la porta d'entrada a l'altra banda de l'*atrium* i donava a un jardí anomenat *hortus*. Aquesta *domus* tradicional podia tenir altres estances com ara un rebost (*penus*) orientat al nord per conservar millor els aliments, la *culina* amb focs i forns per cuinar i fer pa, la *lavatrina* o bany, situat a prop de la cuina per facilitar el trasllat d'aigua calenta per a la higiene personal.

ACTIVATS

✓ Observa les maquetes que reproduïxen la *domus* tradicional romana.

1. Dibuixa l'*atrium*
2. Situa en la fotografia: l'*impluvium*, les *cubicula* i les *alae*.
3. On està situat el *tablinum*? .....
Per a què servia? .....
4. Què representa el dibuix del mosaic que pavimenta el *vestibulum* d'una de les *domus*? ..... Què vol dir la inscripció "*cave canem*"? .....
5. Com es deia l'obertura de la teulada? .....
6. Per què les teules estan inclinades cap a l'interior? .....
7. Com creus que funcionava el sistema d'aigua corrent? .....

Camp d'Aprenentatge de la
ciutat de Tarragona

ROMA
EN
MINIATURA

ELS ESPECTACLES
PÚBLICS

Departament d'Educació

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

Complex Educatiu de Tarragona

Autovia Salou s/n

43006 Tarragona

Primera edició: febrer 2009.

Autora: Conxita Collelmir Vives.

Col·labora: Núria Montardit Bofarull

Marta Segura Pont

Jordi Tortosa Giménez

M. Joana Virgili Gasol

Edita: CdA de la ciutat de Tarragona

MATERIAL DE L'ALUMNE/A

Nom de l'alumne/a .....

Centre..... **Nivell** .....

PAUTES DE TREBALL

L'objectiu d'aquest treball és fer veure a l'alumnat que la nostra cultura arrenca en gran part del món grecollatí, fer-li prendre consciència de la gran varietat de fets culturals quotidians d'arrel clàssica, i proporcionar-li eines per descobrir l'origen d'altres fets i manifestacions culturals.

Per treballar amb més comoditat el conjunt de les maquetes exposades, hem subdividit el conjunt en cinc grans temes:

- 1. Tàrraco.**
- 2. Ciutats i necròpolis.**
- 3. Els habitatges.**
- 4. Els espectacles públics.**
- 5. les vil·les.**

El professorat procedirà a formar, amb els alumnes de la classe, cinc grups. Cadascun d'ells treballarà un tema o més d'un, segons el temps que es disposi, dels interessos del professorat i/o el nivell d'aprofundiment que es vulgui aconseguir.

Els alumnes que formen els subgrups treballaran autònomament per parelles i resoldran les qüestions plantejades a les fitxes que se'ls donaran. Totes elles presenten la mateixa estructura:

- Una fotografia de la maqueta objecte d'estudi que ens permetrà cercar-la a la sala i observar-la amb deteniment.
- Una informació que s'ha de llegir amb molta atenció.
- La proposta d'unes activitats i unes qüestions.

Una vegada els diferents grups hagin acabat el seu treball el presentaran, oralment i en la mateixa sala, en forma d'una acurada i detallada explicació a la resta dels seus companys/es. Tanmateix, resoldran els dubtes que els presentin els seus col·legues.

ELS ESPECTACLES PÚBLICS: L'AMFITEATRE

L'amfiteatre és un edifici d'espectacles de concepció totalment romana, on s'hi oferien lluites de gladiadors (*munera*), exhibicions i caceres d'animals (*venationes*) i, de vegades, simulació d'alguna batalla naval (*naumaquia*). Tenia forma el·líptica i recorda la unió de dos teatres.

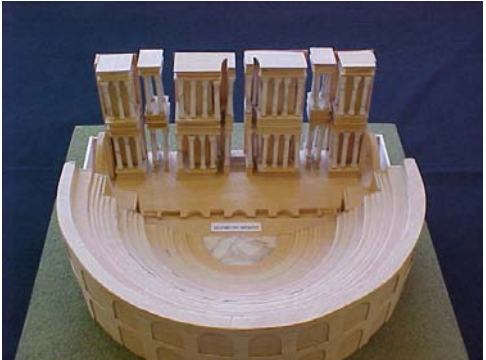
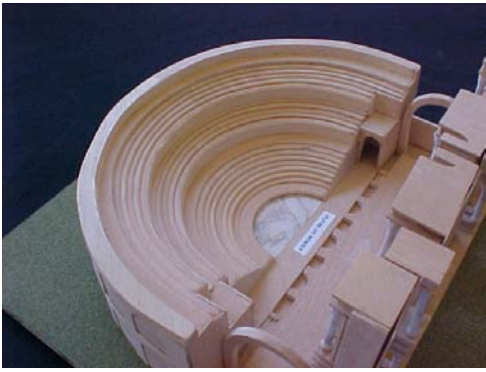
A Catalunya es poden veure *in situ*, ubicats fora de l'antic recinte emmurallat de la ciutat, restes dels amfiteatres d'Empúries i de Tàrraco. Aquest últim, molt més gran i ben

conservat, està situat al peu del tossal de la ciutat i aprofita el pendent del terreny per construir-hi un sector de la *cavea* o graderia. Segons fonts epigràfiques fou construït a principis del segle II dC. per un personatge important, un sacerdot (*flamen*) de la província, del qual desconeixem el nom. L'*harena* estava separada de les grades pel podi, un alt mur de 3,25 m. La *cavea*, amb moltes portes (*vomitatoria*) per on accedia el públic, estava dividida en tres sectors separats entre si per passadissos i murets que permetien la distribució jeràrquica dels espectadors segons la condició social (*ima, media, summa*). El sector inferior, destinat als grups més privilegiats, estava format per tres filades de seients; el sector intermedi tenia deu filades, i el sector superior comptava amb onze filades, de les quals s'han conservat restes de les tres primeres. També es pot apreciar restes de la tribuna de les autoritats (part de la plataforma i de l'arc monumental d'accés. Com en el teatre, a la part superior es podia instal·lar un *velum* que protegia del sol.

ACTIVITATS

1. Quins jocs es celebraven als amfiteatres?
2. Com es deien les portes que donaven a la graderia?
3. Observa la maqueta que reproduceix l'amfiteatre de Tàrraco i respon:
  - a. On estava situat l'edifici respecte de la ciutat romana?
  - b. Com estava construït?
  - c. Quina forma té?
  - d. Què són les *fossae*?
  - e. Què és el podi? Per a què servia?
  - f. Quins espectadors creus que ocupaven les grades més properes a l'*harena*?

ELS ESPECTACLES PÚBLICS: EL TEATRE

L'inici del teatre romà caldria situar-lo l'any 240 a.C. durant les celebracions dels *ludi Romani*, quan es representa un drama grec traduït al llatí per Livi Andrònic. Originàriament les representacions romanes eren a l'aire lliure i els espectadors estaven drets. Durant el període d'or del teatre romà, en el qual es poden destacar els comediògrafs Plaute i Terenci, l'edifici teatral consistia en un senzill escenari de fusta, aixecat en un espai davant d'un temple; els espectadors encara hi assistien drets. Més endavant es construïren teatres de fusta i a partir del 200 a.C. s'afegirien unes graderies en semicircle. Fins a l'any 55 a.C. a Roma no hi va haver cap teatre de pedra. El teatre romà tenia una *orchestra* semicircular on seien les autoritats; la majoria dels espectadors se situaven asseguts a la *cavea* o graderia,

dividida en seccions. A l'escenari (*scaena*), hi havia la plataforma (*proscenium*) on actuaven els actors. El fons de l'escenari, anomenat *frons scaenae*, servia de decorat permanent i estava adornat amb columnes i estàtues. A Catalunya s'han conservat *in situ* les restes malmeses del teatre de Tàrraco: les primeres cinc grades entorn de l'*orchestra*, dues de les tres escales radials que permetien l'accés a les places i dividien la graderia en diferents sectors, i d'altres elements de decoració: capitells corintis, cornises, frisos, estàtues... La construcció d'aquest teatre ha de situar-se en època d'August. Les excavacions demostren l'abandó d'aquest edifici, a finals del segle II dC; la societat tenia noves aficions i es decantava cap al circ i l'amfiteatre.

ACTIVITATS

- a) Observa la maqueta que reproduïx el teatre de Mérida i descriu el *frons scaenae*.
- b) Dibuixa un teatre romà i identifica'n les parts, després d'observar les maquetes que reproduïxen els teatres de Mérida i Tàrraco.
- c) Defineix:
  - *Proscenium*
  - *Frons scaenae*
  - *Orchestra*
  - *Cavea*

ELS ESPECTACLES PÚBLICS: EL CIRC

Al món romà, les curses de carros tenien lloc al circ. Tenia planta allargada amb els extrems més petits i arrodonits. En un dels extrems hi havia les *carceres* (petits compartiments destinats als carros). La pista (*harena*) estava dividida per un mur no gaire alt, *spina*, al voltant del qual els aurigues havien de fer set voltes. Damunt la *spina* hi solia haver obeliscs, molts dels quals procedien d'Egipte, estàtues de divinitats, entre les quals no faltava la de la deessa Cíbele, i set ous

grans o dofins de fusta, que servien per a assenyalar les set voltes que calia fer en cada carrera. Les curses de carros apassionaven els espectadors que asseguts a les grades o *cavea* esperaven el moment en què el magistrat que presidia els jocs, assegut al *pulvinar* o tribuna de les autoritats, donava la sortida, deixant caure un mocador de la mà. Els carros es denominaven bigues si eren tirats per dos cavalls, trigues, si ho eren per tres, i quadrigues, si ho eren per quatre. Cada carro representava una facció o equip (*factio*) que assumia totes les despeses. Les faccions eren quatre, corresponents als colors dels aurigues: verds, blancs, vermells i blaus. Els diversos sectors socials acostumaven a mostrar les seves preferències per un o altre grup. Els verds i els blaus eren els que més seguidors tenien; corresponien a la classe baixa i a la classe alta respectivament.

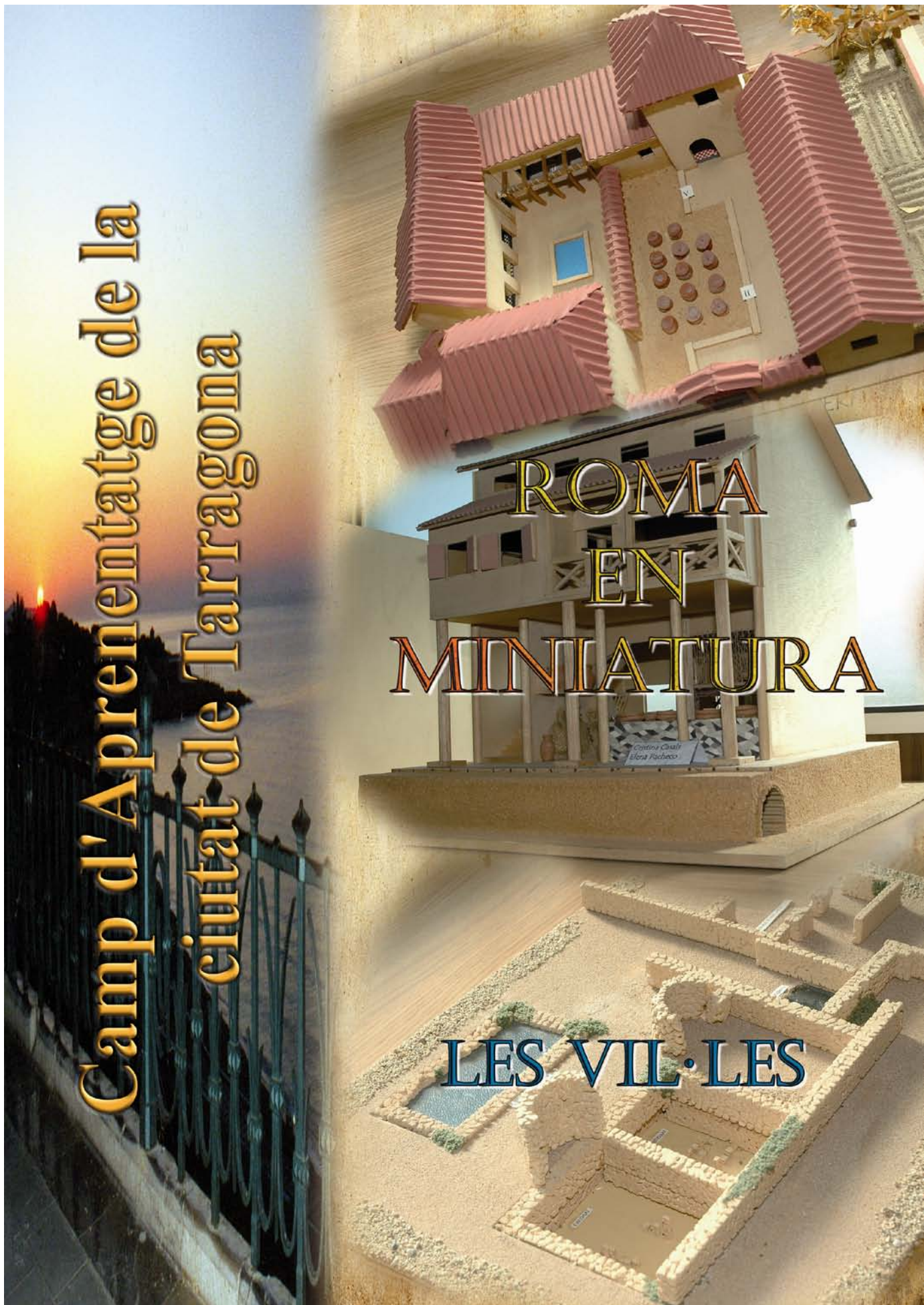
ACTIVITATS

1. Observa la maqueta d'un circ, dibuixa-la i situa les diferents parts (*harena*, *spina*, *carceres*, *cavea*, *metae*, *obeliscus*, *podium*, *pulvinar*). Quins jocs es feien als circs?
2. Observa el plafó dedicat al circ i respon: Què és un auriga? I una quadriga? I una biga? Coneixes el nom d'algun auriga? I d'algun cavall participant? Com ho podem saber? Quantes faccions participaven a les curses de carros?
3. Observa la maqueta que reproduïx el circ de Tàrraco, dibuixa la seva planta, les *carceres* i els elements que formaven la *spina*.

Camp d'Aprenentatge de la
ciutat de Tarragona

ROMA
EN
MINIATURA

LES VIL·LES

Departament d'Educació

Camp d'Aprenentatge de la ciutat de Tarragona

Complex Educatiu de Tarragona

Autovia Salou s/n

43006 Tarragona

Primera edició: febrer 2009.

Autora: Conxita Collelmir Vives.

Col·labora: Núria Montardit Bofarull

Marta Segura Pont

Jordi Tortosa Giménez

M. Joana Virgili Gasol

Edita: CdA de la ciutat de Tarragona

MATERIAL DE L'ALUMNE/A

Nom de l'alumne/a .....

Centre..... **Nivell** .....

PAUTES DE TREBALL

L'objectiu d'aquest treball és fer veure a l'alumnat que la nostra cultura arrenca en gran part del món grecollatí, fer-li prendre consciència de la gran varietat de fets culturals quotidians d'arrel clàssica, i proporcionar-li eines per descobrir l'origen d'altres fets i manifestacions culturals.

Per treballar amb més comoditat el conjunt de les maquetes exposades, hem subdividit el conjunt en cinc grans temes:

- 1. Tàrraco.**
- 2. Ciutats i necròpolis.**
- 3. Els habitatges.**
- 4. Els espectacles públics.**
- 5. les vil·les.**

El professorat procedirà a formar, amb els alumnes de la classe, cinc grups. Cadascun d'ells treballarà un tema o més d'un, segons el temps que es disposi, dels interessos del professorat i/o el nivell d'aprofundiment que es vulgui aconseguir.

Els alumnes que formen els subgrups treballaran autònomament per parelles i resoldran les qüestions plantejades a les fitxes que se'ls donaran. Totes elles presenten la mateixa estructura:

- Una fotografia de la maqueta objecte d'estudi que ens permetrà cercar-la a la sala i observar-la amb deteniment.
- Una informació que s'ha de llegir amb molta atenció.
- La proposta d'unes activitats i unes qüestions.

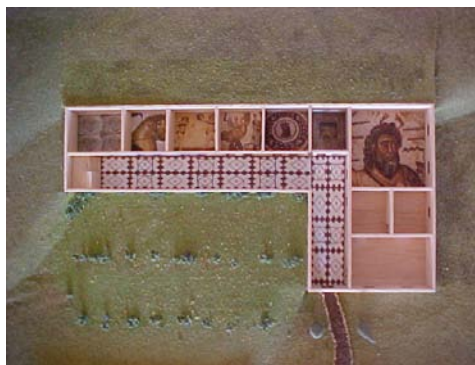
Una vegada els diferents grups hagin acabat el seu treball el presentaran, oralment i en la mateixa sala, en forma d'una acurada i detallada explicació a la resta dels seus companys/es. Tanmateix, resoldran els dubtes que els presentin els seus col·legues.

LA VIL·LA ROMANA DELS MUNTS

El segle I dC. sobre un turó costaner, i a només 12 km. de Tàrraco, es construeix una gran vil·la que actualment coneixem com a vil·la dels Munts. En el vessant septentrional i occidental del turó es va estendre la part rústica, i a l'altre costat, encarada al mar, es va construir l'àrea residencial formada per una gran casa, diversos jardins i conjunts termals; un d'aquests es troba situat a la mateixa platja. La *domus* constava de dos pisos i la seva entrada donava a un criptopòrtic il·luminat i ventilat per unes obertures orientades al jardí central.

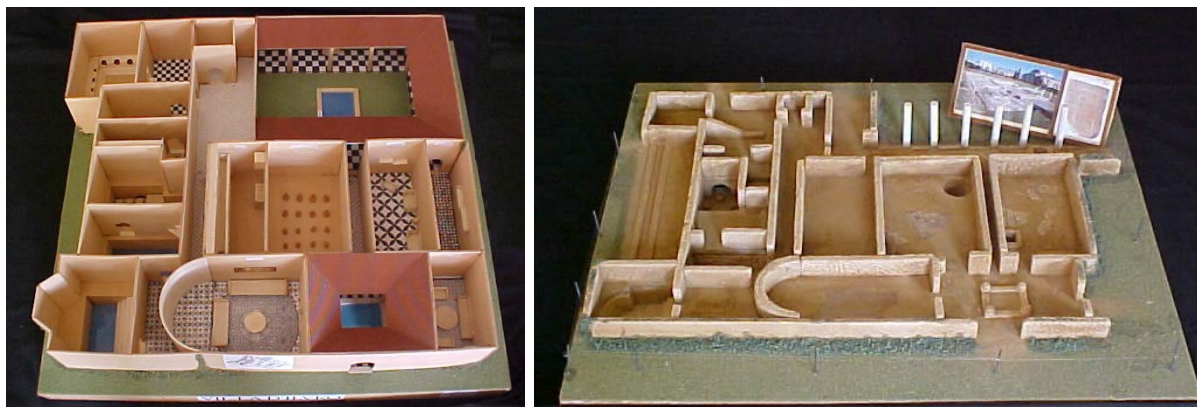
També cal destacar dipòsits, cisternes i conduccions d'aigua de la vil·la, una infraestructura imprescindible per a l'ús de la casa, per als banys i per als conreus. Sabem que hi va viure *Caius Valerius Avitus*, governador de la província de Tàrraco, i la seva esposa *Faustina* a mitjans del segle II dC., com ho demostra la troballa d'un dels seus segells personals. Una bona part de les sales eren pavimentades amb mosaics policroms i les parets revestides de pintures murals o d'aplatat de marbre. L'esplèndida decoració escultòrica (estàtues d'Antínous, Esculapi, Hígea, Eros...) així com la riquesa dels objectes que empraven habitualment, corroboren sens dubte la monumentalitat d'aquesta vil·la, que es desenvolupa entre els segles I i VII dC.

ACTIVITATS

- Observa la maqueta que reproduïx la vil·la dels Munts i dibuixa el criptopòrtic, les habitacions nobles de la casa i els seus mosaics.
- Esbrina el *praenomen*, *nomen* i *cognomen* del propietari que va viure en la vil·la.
- Per què creus que a la part residencial d'una vil·la solen haver-hi esplèndids mosaics?

LA VIL·LA ROMANA DE TORRE LLAUDER (*ILURO*)

El contingut d'una inscripció trobada a la zona fa pensar que un dels propietaris de la finca era un personatge de certa categoria que normalment vivia a Bàrcino: *Caius Marius Aemilianus*, inscrit a la tribu *Aniensis* (pròpia de *Caesaraugusta*).

Observem algunes parts d'aquesta residència. En primer lloc l'atri (*atrium*) amb quatre columnes que aguantaven l'obertura del compluvi (*compluvium*). A l'esquerra trobem una habitació que devia ser el triclini (*triclinium*) o menjador. En època posterior hi fou afegit un absis. A la banda nord trobem el sector corresponent als banys (*balnea*): sala de banys tebis (*tepidarium*), sala de banys calents (*calidarium*) [que es distingeix pel fet que es poden veure els pilarets que aguantaven un sòl elevat (*suspensurae*) de manera que a sota s'hi pogués encendre foc], i la sala de banys freds (*frigidarium*). Des d'aquesta dependència es podia entrar a una estança amb una exedra de forma circular i una piscina. En la piscina hi ha un desguàs, d'on surt una claveguera que va a parar a la part inferior dels seients de les latrines (*lavatrinae*).

En moltes dependències es poden observar mosaics esplèndids que demostren l'elevada categoria social de l'amo de la vil·la.

ACTIVITATS

1. Amb quina finalitat els romans construïen vil·les?
2. Esbrina el *praenomen*, *nomen* i *cognomen* d'algun propietari que va viure en alguna vil·la ubicada a les nostres terres.
3. Per què creus que a la part residencial d'una vil·la solen haver-hi esplèndids mosaics?
4. Descriu els de la vil·la de Torre Llauder.

LA VIL·LA DE SANT BOI

Quan els romans havien conquerit i pacificat un territori, concedien la terra conquerida a colons, que molt sovint eren soldats veterans. Per repartir el camp, els romans feien servir el sistema de centuriació, és a dir, dividien la terra en centúries, o parcel·les quadrades d'unes cinquanta hectàrees.

La fundació de la ciutat de Bàrcino va comportar la reorganització del pla de Barcelona i de la plana del Baix Llobregat. Les *villae* varen ser una forma d'explotació econòmica d'aquestes terres; entre els productes de conreu citem els cereals, els arbres fruiters, l'oli i el vi. L'explotació i l'exportació de vi, va ser un dels motors econòmics essencials fins al s I dC.

Els propietaris de les vil·les, de vegades, fabricaven les àmfores, les quals es marcaven amb segells amb el nom del fabricant. El més conegut és *Iulius Anicetus*, que va fabricar àmfores, tipus *Pascual 1*, en uns forns que formaven part d'una vil·la situada a l'actual Barri Antic de Sant Boi, durant els anys que corresponen al mandat d'August i a la fundació de Bàrcino. No sabem si era l'amo o l'encarregat d'aquesta vil·la, ja que el seu nom d'origen grec (*Anicetus*) indica que probablement era un llibert.

El vi de Sant Boi es distribuïa a través del riu Llobregat (*Rubricatum*) i per via marítima, cap a la Gàl·lia o bé cap a Roma, amb les àmfores que duïen el segell "*Iuli Aniceti*".

Cap l'any 200, es varen construir unes termes privades sobre els forns on abans es coïen les àmfores destinades a contenir el vi.

ACTIVITATS

1. On se situaven les vil·les? Per què? Dibuixa les diferents parts que formaven la vil·la (la residència del propietari, les dependències agrícoles, els camps de conreu i la zona d'activitat comercial).
2. Què són les àmfores? Per què *Iulius Anicetus* tenia una terrisseria d'àmfores? Amb quin nom estaven marcades aquestes àmfores? Per a què servien? Cap a on es transportaven? Com es deia el riu navegable a través del qual es distribuïen aquests recipients?
3. Creus que aquesta vil·la es va anar enriquint? Per què? Quin edifici es va construir posteriorment sobre els antics forns de *Iulius Anicetus*?

LES TERMES

Les termes eren un lloc d'esbargiment molt important per a la vida d'un ciutadà romà. Tenien diferents funcions: higiènica, gimnàstica i fomentadora de la vida social entre els ciutadans.

Disposaven de diferents sales amb finalitats diverses. Des del vestíbul es passava a l'apoditeri (*apodyterium*), sala per despullar-se i vestir-se, amb bancs arran de paret i amb

unes fornícules per a deixar-hi la roba. A continuació hi havia el tepidari (*tepidarium*), o sala temperada per tal que el cos s'anés adaptant a les diferents temperatures entre la zona dels banys calents i la dels freds. El frigidari (*frigidarium*) era una sala amb una piscina circular o rectangular d'aigua freda, la qual solia tenir dos o tres esglaons per ficar-se dins o per prendre el bany assegut (*natatio*). El caldari (*calidarium*) era una sala amb banyeres d'aigua calenta i amb una pica d'aigua freda per anar-se refrescant (*labrum*). Per suar hi havia el lacònicum (*laconicum*), sala que tenia forma de cilindre amb una obertura al sostre tapada per un disc, que servia per regular la temperatura.

El sistema d'escalfament s'aconseguia mitjançant l'hipocaust (*hypocaustum*) que es trobava emplaçat a sota de l'edifici termal. L'escalfor produïda per uns forns de llenya (*praefurnia*) circulava sota un paviment (*suspensurae*), sostingut per pilarets (*pilae*) fets de maons, i a través de *tubuli*, o conductes de ceràmica o de terra cuita, situats entre les parets.

A més d'aquestes sales n'hi podia haver d'altres com la palestra (*palaestra*) per a fer esport, sala de massatges (*unctorium*), biblioteques, latrines públiques (*forica*)...

Les termes estaven obertes des de mig matí fins que es feia fosc. Hi havia diferents horaris per a homes i per a dones i, si les termes eren prou àmplies, eren dividides en dues parts que funcionaven simultàniament tenint en compte la divisió de sexes.

ACTIVITATS

1. Observa les maquetes que reproduïxen les termes de Sant Boi i identifica les següents parts: *tubuli*, *hypocaustum*, *pilae*, *praefurnium*, *suspensurae*, *natatio*, *labrum*, *calidarium*, *laconicum*.
2. Dibuixa el mosaic del frigidari. Què representa? Amb quina tècnica constructiva està fet?